

Razgovor

Aris Angelis

Aris Angelis (1946.) rođen je u Zemunu, ali je u Zagrebu proveo veliku većinu svog života. Po završetku Pravnoga fakulteta u Zagrebu, zapošljava se na Radiju Zagreb 1972. godine i počinje raditi kao novinar u Informativno-političkoj redakciji, zatim u redakciji Kulture. No, nakon različitih uredničkih poslova, reportaža i intervjua počinje nizati autorske uspješnice poput emisije „Zvijezde tamnoga sjaja“ o crnim događajima u glazbi, politici i sl., emisije „Priča o jednom uspjehu“ o povijesti košarkaškog kluba Cibone te kontekstu njegova razvoja i uspona. Objavio je dvadesetak dokumentarnih radiodrama od kojih su neke predstavljale Hrvatski radio na međunarodnim festivalima u zemlji i inozemstvu. Osmislio je i serije „Život Jozefine Žiha“, „Zlatne ploče“, emisiju „Glazbeni kalendar“ itd. Uz radijsko novinarstvo, bavio se i onim tiskanom, za neke domaće tjednike. Ipak, napoznatiji je po „Ljudima XX. stoljeća“, kulturnoj radijskoj emisiji za koju je, između ostalog, dobio i dvije prestižne nagrade – „Zlatno pero“ Hrvatskog novinarskog društva i nagradu „Ivan Šibl“ za životno djelo 2002. godine, te koja je nakon više od dvadeset godina emitiranja, 2011. godine poslužila i kao inspiracija za tiskano izdanje.

S Arisom Angelisem razgovarao je **Ivan Horvat** [povijest] u sklopu seminarskog rada na kolegiju Metode i tehnike istraživanja povijesti 20. stoljeća.

Pro tempore: Autor ste kultne emisije „Ljudi XX. stoljeća“ koja se od 1988. do 2010. emitirala na Radio Zagrebu, odnosno Hrvatskom radiju. Kako ste došli na ideju za emisiju? Jeste li imali nekog novinara koji Vam je bio uzor? Odakle ljubav prema ovom tipu novinarstva?

Angelis: Prije serije „Ljudi XX stoljeća“ imao sam serije „Život Jozefine Žiha“ (razdoblje od 1900. do 1945.) i „Priča o jednom uspjehu“ (razdoblje od 1945. do 1990., svaka emisija jedna godina) gdje sam obradio i „izorao“ XX stoljeće. Posebno je bila popularna „Život Jozefine Žiha“. Iako sam potrošio mjesece rada, osobnog šarma, posjeta nacionalnim i sveučilišnim knjižnicama, listanju po starim novinama, vađenju podataka iz enciklopedija i leksikona (bilo je to u kamenom

dobu prije interneta), svu je slavu pobrala gospođa Jozefina koja je pričala o svom životu a ja o događajima u zemlji i svijetu te godine. Serija je započinjala špicom „Ja sam Jozefina Žiha rođena Marchesi. Rođena sam u Zagrebu 1895. god. Ovo je moja priča...“. Ja bih, primjerice, iskopao da je 1908. god. Zagrebom letio balon Turul, a ona bi rekla: „Joj kak’ je to bilo zgodno taj Turul“ ili da je 1912. Rasputin došao na ruski carski dvor kod Romanovih i da se carica zaljubila u njega, a Jozefina bi ispričala neki štiklec iz frizerskog salona i slušatelji bi onda hvalili gđu Jozefinu „kak’ se ona svega sjeća“. Bilo je jasno da slušatelji ne vole kad im se popuje, pravi važan i pametan listajući enciklopedije i leksikone (tj. danas „googlanjem“) nego hoće čuti živu riječ, odnosno svjedoka vremena i događaja.

Nisam imao nikakvog uzora, pogotovo ne među novinarima, što je emisije puno podiglo na kvaliteti. Ne volim emisije u kojima se samo „blebeće“ i krade vrijeme slušatelju tipa „Halo, čujemo se? I ja vas čujem. Kako je u Varaždinu itd...“ Pravio sam emisije kakve bih ja volio slušati. Nažalost, veliki trud je slabo nagrađen.

Pro tempore: Gosti su Vam bili značajne osobe različitih profila. Imate li neke osobe koje su vam posebno ostale u pamćenju?

Angelis: Sugovornici su mi bili i „značajne“ i „beznačajne“ osobe. Ovi drugi su čak često puta i zanimljiviji jer ne paze što će reći, kakav će to utjecaj imati na njihovu karijeru itd... Zapravo, serija je postigla veliku popularnost upravo zahvaljujući tim malim ljudima jer nije bilo uobičajeno da se napravi jednosatnu emisiju s običnim malim svjedokom XX stoljeća; intervju se radi s generalima i admiralima, a ne s „topovskim mesom“.

Kako je napisao jedan kritičar: „Riječ je o riznici važnih podataka i informacija koje mogu poslužiti svima onima koji žele upoznati XX stoljeće“. U oko 800 emisija u seriji su pričali mnogi vršnjaci stoljeća, poznati i nepoznati, veliki i mali, političari i špijuni, umjetnici i znanstvenici, sportaši i glumci, diplomati i klošari. Pobjednici u ratu i gubitnici u miru. I obratno! Međutim, nije bilo i toliko ličnosti. Neke su se emisije reprizirale, a o nekima su bile snimljene i po 2-3 emisije, tako da je ukupni broj „Ljudi XX stoljeća“ negdje približno brojni 500. Pričali su 90-godišnjaci, pa i 100-godišnjaci o događajima iz svog života. Mnogi su bili prave male enciklopedije, živi leksikoni koji bolje i zanimljivije od bilo kakve knjige pripovijedaju o prohujalim danima i jednom prošlom vremenu. Jer kad su oni rođeni nije bilo ni radija ni televizije ni telefona ni aviona. Po gradu su vozili konjski tramvaji, po zraku letjeli zepelini i dirizabli, a svijetom su još vladali kraljevi, carevi i sultani. O svojim životima pričali su admirali i generali, akademici i profesori, matematičari i gimnastičari, sportaši i bezemljaši. Lovac na školjke iz New Orleansa Berislav Murina pričao je kako se vade školjke iz delte Missisipija,

misionar Antun Bogetić pokrštavao je Indijance u prašumama Amazone, a Ivan Franulović brao kavu na plantažama u Brazilu. Petar Čučić radio je kao rudar u Pensilvaniji – spuštao se stotinama metara pod zemlju i kao stogodišnjak vratio se da umre u rodnoj Jaski. Doktorica Katarina Carić je 30 godina liječila tisuće djece po Africi od Maroka do Angole, nekoliko puta izbjegla smrt u međuplemenskim ratovima, a poslije obišla cijeli svijet i na kraju se vratila u svoje rodno Svirće na otoku Hvaru. Profesor matematike Vladimir Devide osim razlomaka i kvadratnih korijena toliko je volio Japan i haiku poeziju da je i oženio Japanku i s njom i zen budizmom provodio umirovljeničke dane.

Pričali su u seriji stomatolozi i biolozi: akademik Zdravko Lorković, imao je u stanu tisuće leptira, a i u svojim 90- tim godinama s prvim znacima proljeća trčao je uz Savu s mrežicom za hvatanje leptira. Lovio je leptire i za vrijeme rata dok je njegov brat bio ministar u NDH i spremao puč protiv Pavelića. Ivan Šafar i u devedeset i petoj svaki dan ide na tenis, a Splitsanin Vladimir Sunko u devetom desetljeću našao je ljubav u Češkoj. O životu u rovovima Galicije i na ruskom frontu pričali su borci iz I. svjetskog rata.

Jaroslav Murko svjedočio je atentatu na prijestolonasljednika Ferdinanda u Sarajevu 1914. godine. Marko Bošnjaković zatekao se u Marseillesu kada je ubijen kralj Aleksandar, a doktor Bruno Halle liječio je Stjepana Radića nakon atentata u Beogradu. O počecima avijacije još iz doba dirizabla i cepelina prisjeća se prvi zagrebački letač Velizar Šuput, inače pilot Austro-Ugarske i Krležin prijatelj iz vojske, u vrijeme razgovora najstariji pilot na svijetu. A o letovima u svemir i iskrcavanju na Mjesec govorio je dr. Zlatko Rendulić, jedan od naših najvećih stručnjaka za avione i rakete.

Slušatelji serije „Ljudi XX stoljeća“ mogli su čuti potresnu priču Karla Štajnera o 7000 dana u Sibiru, Boris Braun govorio je kako je preživio čak pet nacističkih koncentracijskih logora, a Alfred Pal dva je puta slan na Goli otok. Mirko Mirković rođen kao Herman Friedman bio je za rata 4 godine u njemačkom logoru, a poslije rata dvije godine na Golom. Ana i Petar Rade iz Pazina podijelili

su sudbine – ona u Auschwitzu, on u Dachau – i oboje preživjeli. Pričali su borci iz Španjolske i zarobljenici kod Bleiburga, žrtve Informbiroa i nesretnici iz ustaških zatvora. Rijetki preživjeli iz Jasenovca prisjećali su se svoje gologote. Titov prvi diplomat Vladimir Velebit pričao je o tajnim pregovorima s Nijemcima u Zagrebu, Zagrebčanin Ernest Bauer bio je špijun *Wehrmachta* u vlastitom gradu, a general Ivan Mišković otkrio je kako je smjenjen Ranković.

Filozof i humanist akademik Ivan Supek prisjetio se planova za pravljenje jugoslavenske atomske bombe ali i upozoravao na zamke svjetske globalizacije. Nobelovac i kemičar Vladimir Prelog u ugodnom razgovoru uz Ženevsko jezero otkrivao je kalorijske tajne svog jelovnika za dug život. Emil Anđelić s otoka Krka kao američki marinac doživio je pakao Normandije, a američki obavještajac i padobranac Stevan Dedijer po noći je iz aviona bačen u Francusku. Kapetan s Pelješca Ivan Jurišić, američki komandos, otkrivao je kako se čovjeka može ubiti golim rukama na 18 načina da bi kao umirovljenik počeo pisati poeziju.

U seriji su pričali poznati i nepoznati, veliki i mali. Nada Pogačnik pričala je o prvom izboru za Miss Jugoslavije 1926. godine, na kojem je ona osvojila drugo mjesto i to nakon što je pobjednica Štefica Vidačić negdje nestala na pola sata s predsjednikom žirija, uglednim gospodinom Šarinom. Redovni slušatelji serije o ljudima XX stoljeća mogli su tako prvi saznati da su natječaji i nagrade na ovim prostorima često dvojbene. Arhitekt Antun Ulrich otkrivao je imena zagrebačkih masona, a Kitty Berk imena bogatih zagrebačkih Židova. O bosanskim sefardskim Židovima, njihovom dolasku iz Španjolske i njihovim tužnim latino pjesmama govorio je sarajevski profesor dr. Jakob Gaon. O životu na ruskom Dvoru pričala je madam Liza Dumančić, a o caru Franji Josipu i njegovoj ljubavnici glumici Katarini Schratt Jozefina Žiha. Graditelj violina Ivan Hus, zagrebački Stradivari, kao legionar Legije stranaca u Africi pobjegao je iz Džibutija čak na Okinawu. U I. svjetskom ratu oborio je 17 aviona. Dragutin Šafar iz Međimurja regrutiran je u mađarsku fašističku vojsku da bi

se borio protiv Rusa. U Ukrajini je zarobljen i regrutiran u rusku vojsku da se bori protiv Mađara. Pri kraju rata vlak mu je odrezao obje noge ispod koljena no čuveni sovjetski liječnici napravili su mu takve proteze da je kasnije kao umirovljenik obišao cijeli svijet od Havaja do Himalaja. U 90-tim godinama pisao je pjesme i svirao havajsku gitaru. Namik-beg Teskeredžić prisjećao se begovskih vremena u Bosni i svog pretka Derviš paše u Carigradu. Petromil Tićac rođen u Kostreni, u Kvarnerskom zaljevu, nikad predvidivim životnim putevima završio je kao zapovjednik sovjetske flote na Baltiku. Josip Buturac bio je glavni arhivist Države i Crkve.

Bilo je i neobičnih i nevjerojatnih sudbina. Kad bi se o njima snimali filmovi gledatelji bi rekli da autor ima prebujnu maštu. Istranin Ante Ciliga rođen početkom stoljeća prošao je sve burne događaje tog stoljeća. U 1920-im godinama bio je kao mladić vatreni komunist, autor je i prvog doktorata o komunizmu na zagrebačkom sveučilištu, u 1930-tim godinama bio je prvo čovjek Kominterne pa zatim zatočenik u Sibiru. Za vrijeme rata i NDH prvo logoraš u Jasenovcu, zatim zaposlenik ustaškog Ministarstva propagande a poslije rata emigrant i antikomunist – suradnik radio Vatikana. Kao ostarjeli štićenik jednog zagrebačkog staračkog doma pričao je u mikrofon burne događaje iz svog života i susret sa Staljinom i Papom da bi ga prekinulo zvono za večeru.

Maksimilijan-Maks Baće također je počeo kao veliki komunist. Studij filozofije i prepirke sa zagrebačkim frankovcima prekinuo je odlaskom u Španjolsku gdje se priključio internacionalnim brigadama. S Hemingwayom i Dolores Ibárruri branio je svijet od fašizma, dva puta je ranjen da bi nakon sloma španjolske republike pjevajući internacionalu zajedno s drugim republikancima završio u francuskim logorima. Vratio se u zemlju, organizirao partizane i bio vođa ustanka u Dalmaciji, uskoro postao šef Ozne, kasnije i Udbe. Otkrivao je žene i špijune. Kada sam ga intervjuirao za 90. rođendan upravo je završavao knjigu *Zablude Karla Marxa*. Milivoj Boroša bio je narednik avijacije u Kraljevini Jugoslaviji, zatim pilot NDH, da bi

kod Staljingrada prešao Rusima. Bombardersku karijeru završio je u JNA. Odlikovan je i od Hitlera i Staljina i Tita. S njim je u avionu bio i Marko Zeljak također nekoć zrakoplovac i kralja Petra i Pavelića koji međutim nije htio preći Rusima pa je završio u sovjetskim logorima. Obojica su dočekali 21. stoljeće i doživjeli duboku starost, više od 90 godina. Preko 60 godina živjeli su u istom gradu, ali razgovarali više nisu. Posvađali su se još 1942. godine. Stotine sudbina ispreplele su se kroz priče ljudi XX stoljeća. Tajne iz svojih života otkrivali su veliki i poznati, a svoje duše otvarali oni tzv. mali.

Pro tempore: Po kojem ste principu birali svoje sugovornike? Možete li izdvojiti koje su Vam životne priče bile interesantnije – one iz kulture, politike ili neke treće?

Angelis: Do svojih sugovornika, svjedoka i sudionika burnog XX stoljeća, dolazio sam na razne načine – od preporuke do potrage, no nerijetko i slučajno. To su ponekad bili i najzanimljiviji razgovori jer slučaj, kao što znamo, igra gotovo presudnu ulogu u našem životu pa otuda i ona otrcana fraza da život piše najbolje priče. Nažalost, naše sudbine na koje mi ne utječemo. A i taj „pisac“ se ne drži nikakvih pravila, obzira, morala, reda nego onako zahvati pa što uhvati. Život nije discipliniran pisac, a ni naročito originalan – svaka mu priča ima isti, tragičan kraj. Evo kako sam na primjer došao do nekih „ljudi XX stoljeća“:

Kada sam 1995. godine putovao iz New Yorka u New Orleans na čuveni „New Orleans Jazz and Heritage Festival“ kada u mjesecu svibnju svake godine nastupa više od petsto ponajboljih glazbenika od jaza i bluesa do gospela i rocka, negdje kod Charlestona u Južnoj Karolini vidio sam članak u novinama o jednom crncu, najstarijem Amerikanu koji je imao 120 godina. Bilo je to samo stotinjak kilometara od mog puta i uskoro sam se našao u gradiću Summerville u jednom crnačkom getu snimajući toga potomka robova koji se zvao Willie Duberry i kojem sam za razgovor dao deset dolara. Bio je to i najstariji sudionik moje serije „Ljudi XX. stoljeća“, a u tom sam gradiću pojeo najbolje i

najveće kamenice u životu – komad veličine muške cipele br 43. Tada sam saznao da se te kamenice vade u delti Mississippija 70 kilometara od New Orleansa i da su mnogi školjkari iz plemena Croats negdje s Pelješca. Dalje je bilo lako. Tako sam našao lovca na školjke Berislava Murinu – inače većina tih lovaca na školjke iz Mississippija potječe iz Dube na Pelješcu. U Dubi ih danas živi pedesetak, a na Mississippiju petsto.

Za doktoricu Katarine Carić iz Svirca na otoku Hvaru saznao sam kada sam bio na festivalu „Prix Marulić“ koji se svake godine održava u Hvaru, to je nešto kao svjetsko prvenstvo u radiodrami, na kojem sam sudjelovao ne kao novinar, nego kao natjecatelj. Sa svojom dramom *Megali Idea – Megali Katastrofi – Velika Ideja – Velika Katastrofa* osvojio sam treće mjesto iako su mi svi iz žirija tvrdili da bih osvojio i prvo samo da sam došao na prezentaciju. Ali ja sam u to vrijeme sjedio s doktoricom Carić u vrtu njene kuće u malom selu Svirće – pedesetak kilometara od grada Hvara i pričao o Dogonima, Tuarezima, Hutuima i Tutsima, Gabonu, Kongu i Nigeriji. I to je bila zanimljiva emisija. Obično se pretpostavlja da su najinteresantnije one priče uz koju je vezana politika, mislim u širem smislu, od svakodnevnice pa do svjetskih ratova. No nerijetko se dogodilo da je najinteresantnija priča nastala iz susreta od kojeg nisam puno očekivao.

Jednog jutra, bilo je to u proljeće 1992. godine, početkom svibnja, nazvala me jedna postarija gospođa iz Tkalčićeve ulice da mi kaže kako njen susjed Ivan Hus sljedećeg tjedna, 12. svibnja, ima 93 godine. Čula je za moju emisiju „Ljudi XX stoljeća“ pa joj se čini da bi g Hus, inače majstor violina, bio zanimljiva osoba jer je svašta prošao u životu. Nisam baš bio pretjerano zainteresiran za starog majstora koji pili i teše klade i tutkalom lijepi stranice glazbala koja u vrijeme elektronskih instrumenata ionako više nitko i ne traži. No imao sam jednu staru gitaru iz 1930-ih godina na kojoj je pisalo ime proizvođača Schneider – Zagreb 1930.g., pa me zanimalo ima li to kakvu „antiknu“ vrijednost što bi majstor mogao znati. A i majstor Hus stanovao je blizu radio stanice koja je onda bila na početku Jurišićeve ulice. Znači, piće kod

Perke, razgovor s majstorom i u podne kafić pod neboderom. Pristojan novinarski zadatak! Nije mi bilo ni na kraj pameti da ću proći rovove u Galiciji i na talijanskom ratištu, obarati avione na Monte Santu, putovati Njemačkom i Francuskom, posjetiti Legiju stranaca u Džibutiju, švercati opijum u Šangaju i obići barove i prostitutke u Singapuru i Džakarti. I još upoznati sve slavne svjetske violiniste od Jehudi Menuhina i Davida Oistrakha do Isaaca Sterna i Jasche Heifetza. A to je sve prošao u svom životu skromni majstor violine Ivan Hus koga sam zatekao u staroj, trošnoj kući na početku Tkalčićeve ulice, malo dalje od Skalinske ulice, između Kožarske i Opatovine, točno preko puta Malih Stuba što vode u Radićevu, na broju 32. U velikoj je sobi, koja je više sličila na stolarsku radionicu, prekrivenu s piljevinom po podu od dasaka, s hrpom starih stolarskih alatki od čekića i klješta do rašpi i hoblica, u uglu gorijela stara željezna peć na drva, pokraj nje je bio lavor i bokal s vodom. Na zidu su visjele dvije stare violine, par gudala i mnoštvo požutjelih fotografija i isječaka iz novina sa slikama poznatih svjetskih violinista. Bile su i dvije diplome, neka pohvala, jedna obrtnica i slika Stradivarija. Kraj prozora u staroj, pohabanoj, sivoj flekavoj kuti i širokim chaplinovskim cipelama stajao je sitan i mršav starčić, blagog i simpatičnog izgleda i hranio golubove koji su slobodno šetali po radionici. Na njegovom prozoru uvijek je bilo hrane za ptice i svaki bi čas proletio neki vrabac ili golub. Stanari su mi poslije rekli da je majstor Hus uvijek okružen golubovima. I počeli smo pričati kako je oborio 17 aviona kod Monte Santa u vrijeme I. svjetskog rata.

Pro tempore: Je li Vas koja osoba odbila?

Angelis: Ne. Ali mnogi su se nećkali: „Pa koga zanima moja priča, kaj buju moji rekli, vidi dedu priča gluposti, ne bi htel da to ide u javnost“ i slično. Ti su kasnije bili najzadovoljniji time kako je emisija ispala.

Pro tempore: Koji je bio cilj kojeg ste htjeli ostvariti emisijom?

Angelis: Mogu vam reći neke uzvišene ciljeve poput osvijetliti ulogu našeg čovjeka u burnim događajima 20. stoljeća i njihov povratni utjecaj na našu povijest i kulturu u svjetlu internacionalnih previranja toga bremenitog vremena ratova i revolucija, ali iskreno su mi bile najvažnije obične ljudske želje: zaraditi plaću, steći popularnost i dobiti pohvale.

Pro tempore: Nedavno ste objavili i knjigu sa 26 istaknutih razgovora. Kako ste izdvojili te razgovore i odlučili ih staviti i u tiskano izdanje? Jesu li Vam to ujedno i najdraži razgovori?

Angelis: Čista matematika. Broj sugovornika bio je određen obimom knjige, a izdavač je odredio oko 400 stranica. Odabrao sam polovicu nazovimo ih tzv. malih ljudi i polovicu onih drugih javnosti poznatih – od nobelovca Preloga, preko prof. Supeka i Devidea do prvog Titovog diplomata Velebita. Potrudio sam se da se skupa nađu i ateisti i misionari, komunisti biskupi, lijevi i desni, itd., ali nažalost ograničen veličinom knjige. Evo što je na tu temu napisao Miljenko Jergović:

„U oknjiženom obliku *Ljudi XX stoljeća*, a pogotovu kompaktna ploča s ulomcima razgovora, koja je integralni dio izdanja, djeluju kao filmski foršpan nečega što je puno veće, slojevitije i dublje, ali što će ostati neobjavljeno, jer nadilazi skromne mogućnosti jednoga malog hrvatskog izdavača. Naime, tek sa cjelovitim izdanjem, u kojemu bi se našla većina od petsto ljudi i osamsto radijskih emisija, ali i baš sve ono što je svaki od odabranih rekao, bio bi pogođen smisao projekta. Tek bi se u tom dugom nizu od dvadesetak knjižurina, puno debljih nego što je ova jedna, i još tko zna koliko kompaktnih diskova, mogla očitati freska dvadesetog stoljeća, koju je načinio Aris Angelis. Koliko god se takav niz činio megalomanskim i koliki god se građani zabrinuto pitali tko će to čitati i slušati, ili – tačnije upitano – tko će sve to platiti, tako u oknjiženom obliku *Ljudi XX stoljeća*, a pogotovu kompaktna ploča s uobičajenim *Ljudi XX stoljeća* u potpunosti bi ispunili jedan od važnijih ciljeva zbog kojih je Strossmayer osnovao cijelu jednu akademiju nauka i umjetnosti, koju će, zatim, njegovi nasljednici,

na diku sebi i svome rodu, prozvati hrvatskom. Dokumentirala bi se tako kulturna i socijalna memorija jednoga hrvatskog stoljeća, pribilježena zahvaljujući, uglavnom, jednome jedinom čovjeku. Ali time bi se tom istom čovjeku, Arisu Angelisu, zacijelo dao prevelik značaj, jer bi se priznalo da je on, koji pritom i nije akademik, niti će akademik ikada biti, obavio veći posao na dokumentiranju kulturne i socijalne memorije, nego cijela HAZU. U znatnijim društvima i većim kulturama dogodi se lako da nekom čovjeku priznaju kako je obavio velik posao, ali u nas to nije moguće, jer bi se s jednim priznanjem te vrste urušio cijeli sustav. Jedna mala, na marljivosti ljudskoj i na novinarskom daru zasnovana istina, razorila bi tako hrvatsku književnu i kulturnu laž, pa bi poharala naciju gore nego atomska bomba Hirošimu i Nagasaki. Zato je potrebno do kraja lagati, pa kazati da je to bilo samo novinarenje.”

Pro tempore: Vaši su intervjui odličan izvor povjesničarima koji se bave suvremenim razdobljem i oralnom historijom. Koliko ste se pripremali za razgovore? Imate li neki poseban savjet za buduće nasljednike i/ili istaživače koji se bave oralnom historijom?

Angelis: PRIPREMA JE NAJVAŽNIJA – možeš ti biti pametan i duhovit, može i sugovornik biti takav, ali dobra, poučna i zanimljiva ispast će samo ona emisija u čiju je pripremu uloženo puno truda. Treba znati potaknuti i podsjetiti sugovornika.

PITANJE JE VAŽNIJE OD ODGOVORA – prije intervjua sam se interesirao o sugovorniku i o događajima o kojima će pričati (ako je npr. bio član KP Kanade onda sam to proučio, ako je npr. bila prva pratilja miss Jugoslavije 1926., onda sam iskopao tko je bila miss i sve o izboru, itd. Za slušatelja je pravi užitek kad o nečemu pričaju dvojica koji poznaju materiju a ne kad jedan nema pojma (novinar) o tome a drugi (svjedok) se ne sjeća imena, mjesta, ličnosti itd.

Pro tempore: Mislite li da su nekad životi ljudi sami po sebi bili zanimljiviji? Drugim riječima, ako netko

za pedesetak ili 100 godina bude radio razgovore kao Vi, mislite li da će tada ljudi imati za ispričati tako zanimljive priče kao Vaši sugovornici? Ili smatrate da će uvijek biti nevjerovatnih životnih priča, bez obzira na to kakvo je vrijeme u kojem se živi?

Angelis: Sigurno da će i u sljedećih 100 godina biti itekako zanimljivih događaja. Kako se stvari razvijaju velika je vjerojatnost da će se dogoditi i onaj VELIKI DOGAĐAJ o kojem nažalost nitko više neće moći izvjestiti.

Pro tempore: Vaša emisija je bila jedinstvena i možemo biti ponosni da imamo jednog takvog kvalitetnog novinara i istraživača. Mislite li da nam nedostaje još emisija takvog profila? Smatrate li da je radio kao medij možda u opasnosti od novijih, bržih medija poput npr. interneta?

Angelis: Nisam stručnjak za medije, ali znam po sebi da sam mnogo više na internetu nego na radiju. I ništa ne gubim. Ljudsko društvo ima sklonost da brzo i olako odbacuje prošla dostignuća kao stare krpe, za račun noviteta. Treba ići u korak s vremenom, mislim da bi bilo gubljenje vremena i truda planirati neku novu veliku seriju za radio, osim za nostalgicare – a i oni sve slabije čuju!

Pro tempore: Osim što ste izvrstan novinar i autor mnogobrojnih radijskih emisija i dokumentarnih radiodrama, bavili ste se i pisanim novinarstvom. Što Vam je ipak draže?

Angelis: Svaki medij ima svoje mane i prednosti. U pisanom novinarstvu treba biti pametan, duhovit, imati stila i znanja kako s riječima prenijeti misli i osjećaje. Na radiju je najvažniji zvuk pa se sve ovo prije navedeno može pokriti pravim zvukom (sugovornik može i mucati i štucati ne mora biti ni posebno pametan ni duhovit, ali glas mu je autentičan). Vrlo je važan i izbor glazbe, kao najljepšeg zvuka: ako se radnja događala 1933. god, svirao sam originalnu ploču iz te godine a to odmah i podsvjesno donosi miris i boje tog vremena. Nažalost, na radiju su novinar i glazbeni urednik dva

različita čovjeka i svaki ima svoj film pa to često ne funkcionira. Na TV-u najvažnija je slika; sigurno da moja emisija ne bi dobro funkcionirala da neki starček i ja sjedimo i pričamo a kamera nas snima. Nažalost, kod nas je većina takvih emisija – malo truda, a i jeftino je. Ako se priča o atentatu na, primjerice, kralja Aleksandra u Marseilleu, treba se vidjeti taj film a to znači kopati po kinoteci, presnimavati, montirati itd. Previše truda, a slabo plaćen! Zamisli da moraš naći film sa izbora miss u Esplanadi 1926. godine.

Inače zanimljivo je da te preko neke emisije na radiju može čuti stotine tisuća ljudi dok neki članak u nekim opskurnim novinama kao što je, na primjer, bio *Vjesnik* eventualno pročita tek njih par tisuća. Pa ipak svaki će novinar dati veći značaj ovom drugom tj. napisu u novinama. Pismo je pismo, a govore i papige, urlaju orangutani, poje ptičice itd. Ali nitko ne piše!

Pro tempore: Trenutno ste u mirovini. Nedostaje li Vam ponekad novinarski posao i vođenje emisije?

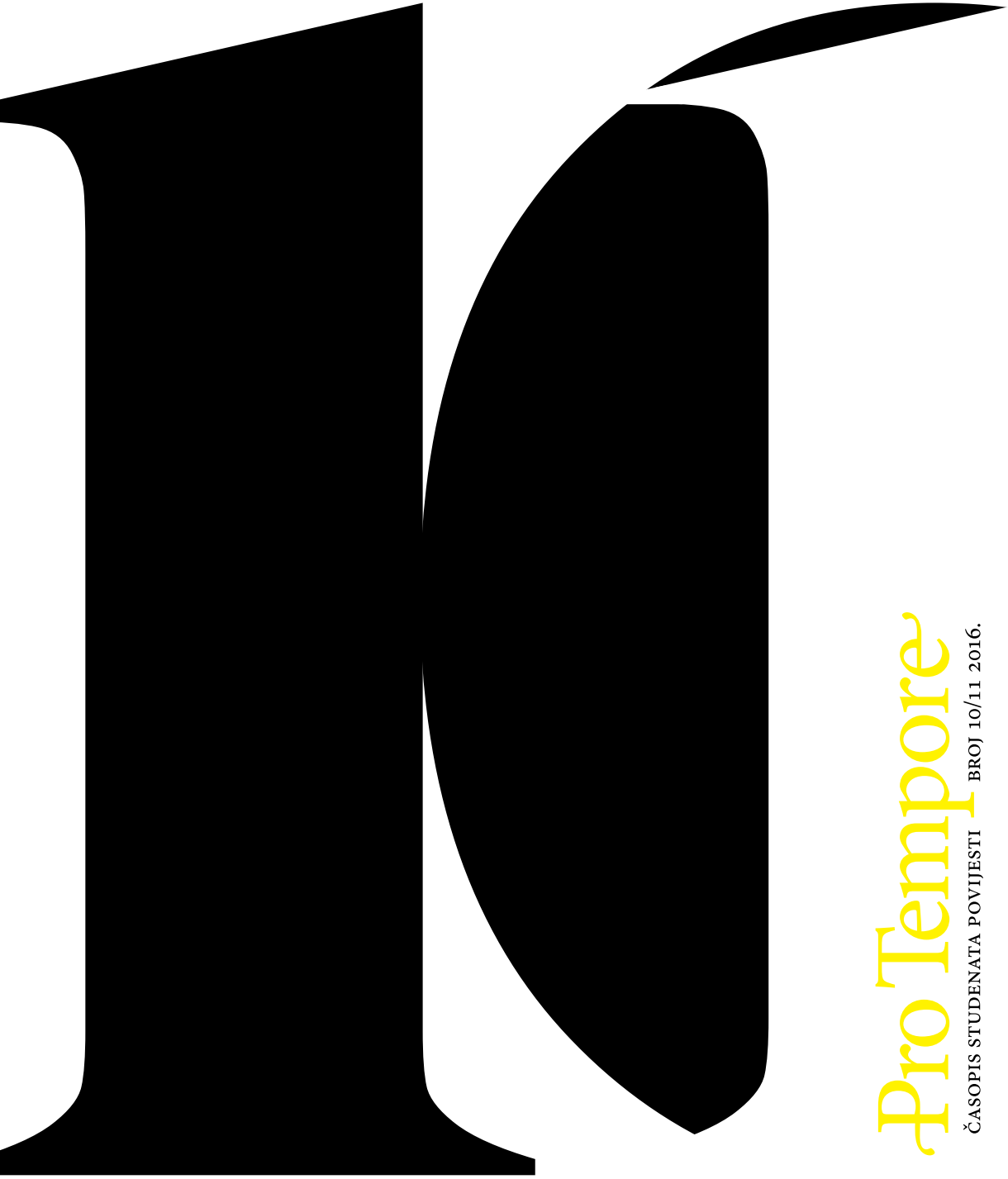
Angelis: Ne. Sad pišem knjige.

Pro tempore: Naročito u Sjedinjenim Državama i Velikoj Britaniji usmena povijest (oralna historija) smatrana je vrlo praktičnom metodom za istraživanje suvremene povijesti. U Hrvatskoj je metoda i dalje na marginama, između novinarstva i historiografije. Kako Vi gledate na Vaše razgovore, jesu li oni za Vas novinarsko propitivanje prošlosti ili i historiografski radovi?

Angelis: Za mene je to „novinarsko propitivanje prošlosti“, a za povjesničare zahvalan izvor događaja i okolnosti od autentičnih svjedoka. Kao na pladnju dobije gotov materijal pa onda onda može koristiti za svoje radove (nedavno sam čitao knjigu jednog dr. prof. povjesničara u kojoj citira jednog mog sugovornika ali ne navodeći i autora). Čini mi se da što je zemlja demokratskija to više pažnje poklanja tzv oralnoj historiji. One zatvorenije, ne-demokratskije vole imati „službenu povijest“, to je ona koju pišu pobjednici!

Pro tempore: Budući da ste razgovarali s velikom brojem poznatih i manje poznatih ljudi, o njihovoj osobnoj povijesti ili ukupnoj povijesti, možete li reći kakav je općeniti odnos sugovornika prema Vašem pristupu? Postoji li i dan danas primjerice, kod nekih ljudi, potreba da se davni događaji prešute, ne spomenu ili zadrže „off the record“?

Angelis: Stekao sam utisak da oni stariji, koji su na kraju svoga životnog puta, manje paze na to kakav će utisak ostaviti u „povijesti“, a više ih žulja da kažu istinu. Pred njima više nije izgledna karijera, izgledniji im je Mirogoj. Zato su razgovori s njima bili popularni i rado slušani, životni i ljudski, a niste imali monolog oportuniste i karijeriste, politikanta i prevaranta. Naravno da i danas postoji a i uvijek će postojati želja čovjeka da ispadne bolji i ljepši, pa i da nešto preskoči ili prešuti, ali danas se to više odnosi na događaje iz osobnog života nego na političko-društvena zbivanja na pr da je bio na krivoj strani itd. Ne sjećam se gotovo niti jednog sugovornika koji nije bar jedamput rekao „ali ne-mojte to objaviti“. Obično bih to objavio skupa s njegovom molbom da ne objavim. Izgleda da sam imao dobar feeling jer me poslije nitko nije tužio.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com